Gramotnosťou k posilneniu postavenia: aktivity s rómskymi deťmi a ich matkami môžu viesť k rozvinutiu celoživotnej túžby po vzdelaní a poznaní.

PHOTO
© 2017 Rómsky vzdelávací fond | Robert Miskovics

Inklúzia Rómov na Slovensku od raného detstva

Nadácie otvorenej spoločnosti (Open Society Foundations), Rómsky vzdelávací fond (Roma Education Fund) a UNICEF spoločne podporili sériu správ o inklúzii Rómov od raného detstva (Roma Early Childhood Inclusion – RECI). Správy dokumentujú situáciu rómskych detí v rôznych európskych krajinách a ponúkajú odporúčania zamerané na zlepšenie príslušných verejných politík a služieb. V poradí už siedma správa analyzuje situáciu na Slovensku, a prichádza v správnom čase: vláda Slovenskej republiky práve začala investovať nemalé európske a národné zdroje do služieb vzdelávania a starostlivosti v ranom detstve (ďalej aj „VSRD"), ktoré by boli inkluzívnejšie a spravodlivo nastavené. Slovenská vláda navyše v reakcii na pozorovania Európskej komisie sa chystá prijať opatrenia zamerané na podporu inklúzie Rómov prostredníctvom zavedenia viacerých zmien vo verejných politikách.

Význam vzdelávania a starostlivosti v ranom detstve od narodenia po základnú školu

Rané detstvo je obdobím veľkých príležitostí a zraniteľnosti. Práve v týchto kritických rokoch sa vyvíja celý nervový systém. Vzdelávanie a starostlivosť v ranom detstve vytvára pevné základy pre zdravie, vývoj a učenie sa počas celého života.

- Vzdelávanie a starostlivosť v ranom detstve zlepšuje šance uspieť v škole a na trhu práce.
- Vysoko kvalitné vzdelávanie a starostlivosť v ranom detstve (ďalej „VSRD") má najväčší pozitívny efekt pre sociálne znevýhodnené deti, keďže im pomáha vyvážiť znevýhodnenie vyplývajúce zo sociálneho vylúčenia a chudoby.
- Vytváranie partnerstiev s rodičmi na presadzovanie plnohodnotnej starostlivosti a príležitostí na učenie sa malých detí je kľúčovou súčasťou kvalitného VSRD.

Nadácia otvorenej spoločnosti Bratislava/ Open Society Foundation

Baštová 5, 811 03 Bratislava

Tel: +421 2 5441 4730

osf@osf.sk

Investície do raného vzdelávania detí z tzv. rizikových skupín je efektívnou stratégiou: pomáha znižovať sociálne náklady

Zdroje investované do programov VSRD majú najvyššiu mieru návratnosti; sú úspešnejšie a nákladovo efektívnejšie než intervencie v neskorších fázach. Investície do komplexných a kvalitných programov VSRD pre znevýhodnené deti od ich narodenia do 6 roku veku majú jednoznačnú návratnosť vo forme lepšieho vzdelávania, zdravia, sociálnych a hospodárskych výsledkov.

Čím skôr štát investuje do ľudského rozvoja vo forme zdravotnej a sociálnej starostlivosti, starostlivosti o deti, sociálneho zabezpečenia a vzdelávania, tým vyššia je návratnosť pre jednotlivcov aj pre spoločnosť. Tento princíp platí ešte vo väčšej miere pre sociálne a materiálne znevýhodnené deti, pričom existujú veľmi pádne a presvedčivé dôkazy o tom, že je v tom najlepšom záujme spoločnosti investovať do vzdelávania a prosperity malých rómskych detí.

Graf 1

Miera návratnosti investícií do rozvoja ľudského kapitálu naprieč všetkými vekovými kategóriami

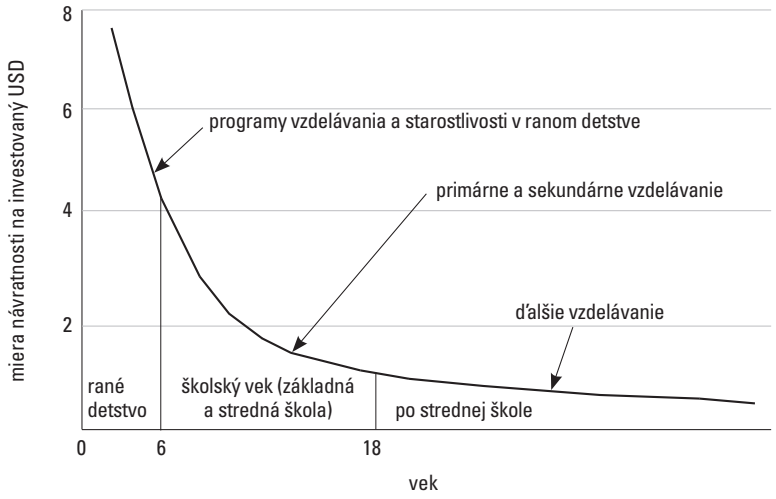

Zdroj: Svetová banka 2011 (prevzaté z Naudeau a kol. 2011, s.19).

Potreba rozšíriť prístupnosť vzdelávania a starostlivosti v ranom detstve pre všetky deti, predovšetkým pre znevýhodnené rómske deti

Na Slovensku bola v roku 2014 miera účasti detí vo veku 4 až 6 rokov na predškolskom vzdelávaní 77.4 percent, hlboko pod cieľom 95 percent, ktorý stanovila Európska únia na rok 2020.[1] Keďže je viac ako o polovicu menej pravdepodobné, že rómske deti budú zapísané do materskej školy než ich nerómski rovesníci z rovnakej lokality (Graf č. 2), práve oni by mohli mať veľký úžitok z cielených a strategických programov zameraných na rané detstvo.

Graf 2

Medzinárodné porovnanie miery účasti 3 až 6 ročných rómskych a nerómskych detí žijúcich v tej istej lokalite na predškolskom vzdelávaní

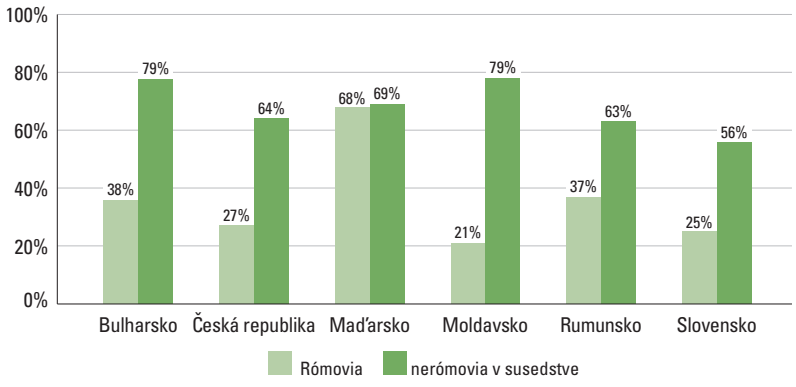

Zdroj: UNDP/Svetová banka/Regionálny prieskum UNDP, Svetovej banky a EK (2011)

1. https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/monitor2016-sk_en.pdf

Prekážky zabraňujúce rómskym deťom v plnom prístupe ku kvalitnému vzdelávaniu a starostlivosti v ranom detstve

Výsledky výskumu upozorňujú na zarážajúci rozdiel v prístupe rómskych a nerómskych detí ku kvalitnému vzdelávaniu a starostlivosti v ranom detstve. Tieto nerovnosti vyplývajú z existujúcich komplexných, systémových, štrukturálnych a praktických prekážok, ktoré bránia účasti rómskych detí na VSRD, vrátane:

- OECD radí Slovensko medzi krajiny s najnižším podielom investícií HDP na vzdelávaní a starostlivosti v ranom detstve.[2]
- Slovensko trpí nedostatkom voľných kapacít v materských školách. Táto situácia ešte viac sťažuje prístup rómskych detí do materských škôl, keďže musia súťažiť o umiestnenie s nerómskymi deťmi.
- Súčasný decentralizovaný systém financovania materských škôl prispieva k nerovnému poskytovaniu týchto služieb a znevýhodňuje najmä malé obce v hospodársky chudobných oblastiach, kde sa nachádzajú rómske osady.
- Materské školy sa často nachádzajú príliš ďaleko od rómskych osád. Mnohé rómske rodiny navyše trpia chudobou a nie sú schopné zvládať skryté náklady a požiadavky spojené so zápisom do materskej školy, vrátane administratívnych nárokov. Rómske rodiny často nemajú informácie o dostupnej finančnej podpore.
- I keď Zákon o výchove a vzdelávaní 245/2008 vo svojich úvodných princípoch zakazuje diskrimináciu a segregáciu, nie je dostatočne konkrétny na to, aby takýmto postupom dokázal predchádzať alebo ich odstránil z každodennej školskej praxe.
- Segregácia rómskych detí v rámci slovenského systému výchovy a vzdelávania je systémová. Často začína v predškolskom veku a stupňuje sa uplatňovaním kultúrne necitlivého testovania školskej zrelosti čo prispieva k tomu, že rómske deti sú často nesprávne posielané do špeciálnych škôl. Vytvorenie takzvaných nultých ročníkov tiež nepriamo prispieva k uplatňovaniu vzorcov etnickej segregácie.
- Etnicky homogénne materské školy môžu byť aj výsledkom toho, že väčšinová populácia odmieta rómske deti a dochádza k tzv. „odlivu bielych detí".
- Učitelia nie sú v rámci pregraduálneho štúdia a ďalšieho vzdelávania pripravovaní na prácu s deťmi z rôznych sociálno-kultúrnych, etnických a jazykových prostredí.
- V materských školách je nedostatok odborných zamestnancov a zamestnankýň, učiteľov a učiteliek a asistentov a asistentiek učiteľov, ktorí plynulo ovládajú rómsky jazyk.
- Absencia zberu etnických údajov znemožňuje určiť mieru participácie Rómov na vzdelávacom cykle či presnú evalváciu a monitoring dosahov iniciatív v rámci programov VSRD.
- Materské školy či tvorcovia verejnej politiky nevnímajú rómskych rodičov ako rovnocenných partnerov vo vzdelávaní detí.

Andy, rómska asistentka učiteľa, inšpirovala deti a rodičov k tomu, aby si cenili a užívali vzdelávanie v ranom detstve, ktoré im otvorí dvere k budúcim úspechom v živote.

PHOTO
© 2017 Rómsky vzdelávací fond | Robert Miskovics

2. OECD. 2016. *Education at a Glance 2016: OECD Indicators*

Odporúčania pre trvalé riešenia

- Vláda by mala zvýšiť mieru investícií do vzdelávania a starostlivosti v ranom detstve na porovnateľnú úroveň s inými členskými krajinami EÚ a priemerom krajín OECD. Ďalej je potrebné:
- Inšpirovať sa skúsenosťami a medzinárodnými príkladmi dobrej praxe a využiť ich na vytvorenie a implementáciu komplexnej stratégie ranej starostlivosti a vzdelávania pre všetky deti vo veku od 0 do 6 rokov. Táto stratégia by sa mala zamerať na rozvoj alternatívnych a flexibilných programov ako aj na programy pre prácu s deťmi a rodinami v domácnosti vo veku 0 až 3 rokov.
- Vytvoriť národné a miestne koordinačné štruktúry na rozvoj komplexnej stratégie VSRD s cieľom sprostredkovať vzájomnú koordináciu relevantných ministerstiev, Úradu splnomocnenca vlády pre rómske komunity, miestnych zastupiteľstiev a iných kľúčových hráčov občianskej spoločnosti.
- Zabezpečiť zber komplexného súboru údajov o účasti rómskych detí vo veku 0 až 6 rokov na formálnom a neformálnom vzdelávaní, službách zdravotnej starostlivosti a iných programoch VSRD, ako aj údajov umožňujúcich meranie dosahu rôznych služieb na deti a ich rodiny.
- Zabezpečiť, aby verejné financie určené na zvýšenie kapacity materských škôl boli použité na etnicky a sociálne zmiešané materské školy.
- Prijať neodkladné paralelné opatrenia zamerané na riešenie komunitného zdravia, ako aj bývania a infraštruktúry v marginalizovaných rómskych osadách.
- Zabezpečiť, aby boli materské školy dostupné a prístupné pre všetky deti, a rozšíriť bezplatné predškolské vzdelávanie minimálne na dva roky pred začiatkom povinnej školskej dochádzky.
- Upustiť od testovania školskej zrelosti a otvárania ďalších nultých ročníkov.
- Zvýšiť mieru štátneho financovania pre asistentov a asistentky učiteľov a učiteliek a podporiť pôsobenie odborných zamestnancov a zamestnankýň v materských školách, predovšetkým v tých, v ktorých pracujú s najviac znevýhodnenými komunitami.
- Do všetkých programov vzdelávania pre učiteľov a učiteľky (v rámci štúdia ale aj počas zamestnania) začleniť povinné kurzy o inkluzívnych postupoch, multi-kultúrnom vzdelávaní a efektívnej komunikácii s rodičmi.
- Uznať kľúčovú úlohu rodín vo všetkých politikách VSRD a národných projektoch, zabezpečiť adekvátne informácie pre rodičov, náležite s nimi komunikovať a posilniť ich aktívnu účasť na všetkých úrovniach.
- Podporovať medzigeneračné učenie sa. Materské školy by mali cielenejšie zapájať rodičov aj širšiu komunitu.

Rómske deti, ktoré sa zúčastňovali programov ranej starostlivosti a vzdelávania, ako Jenifer, bývajú zapísané do bežných škôl.

PHOTO
© 2017 Rómsky vzdelávací fond | Robert Miskovics